

COLOFON

Curatoren tentoonstelling
Judith van Meeuwen
Menno Dudok van Heel

Gastcurator tijdlijn en
Marsruimte
Govert Schilling

Met dank aan alle kunstenaars,
wetenschappers, bruikleen-
gevers en vrijwilligers van KAdE

Auteur
Ruben Jacobs

Hedendaagse beeldende kunst staat centraal in een wereld van verbeelding, ongekende mogelijkheden en de harde realiteit. In de tentoonstelling *One Way Ticket to Mars* wordt de menselijke expansiedrang naar het buitenaardse in beeld gebracht vanuit het verlangen naar Mars, de reis en het verblijf op de planeet. Daarnaast heeft wetenschapsjournalist Govert Schilling een selectie gemaakt van het onderzoek naar Mars door de eeuwen heen en is er een heimweekabinet met objecten die het meeste gemist zouden worden.

Deelnemende kunstenaars:

Carolien Arnold (NL, 1976) | Tom Claassen (NL, 1964) | Edith Dekyndt (BE, 1960) | Layla van Ellen (NL, 1993) | Jan Fabre (BE, 1958) | Karl Hans Janke (DE, 1909-1988) | Damien Hirst (UK, 1965) | Luke Jerram (UK, 1974) | Ryoichi Kurokawa (JP, 1978) | Lena Lapschina (RU, 1965) | Lucy McRae (UK, 1979) | Bjørn Melhus (DE, 1966) | Constant Nieuwenhuijs (NL, 1920-2005) | Olphaert den Otter (NL, 1955) | Katie Paterson (UK, 1981) | Michiel Pijpe (NL, 1981) | Thomas Ruff (DE, 1958) | Tomas Schats (NL, 1976) | Roland Sips (NL, 1954-2012) | Spullenmannen (NL) | Henk Stallinga (NL, 1962) | Franziska Steingen (DE, 1988) | Tobias Tebbe (NL, 1980) | Angelo Vermeulen (BE, 1971) | Carel Willink (NL, 1900-1983)

Mede mogelijk gemaakt door:

Dromen over planeet B

“Ruimtevaart is een moedige onderneming, maar alle angsten en uitvluchten van de mensheid worden op de gelanceerde raketten geprojecteerd”

Loren Eiseley, 1971

Op het nachtkastje van mijn zoon staat een halve maan. Het is een nachtlamp. Samen met Klaas Vaak waakt deze maan over de nacht. Als hij 's avonds aanstaat vult de kamer zich met een warme gloed licht. “Het is oké hier, je bent veilig. Rust maar zacht”, probeert de lamp tegen mijn zoon te zeggen. Of het echt werkt weet ik niet, maar het geeft papa en mama in ieder geval een warm nostalgisch gevoel.

Dit klassieke beeld, de maan als baken van rust en geborgenheid, is een symboliek waar generaties mee zijn opgegroeid. Impliciet wordt de maan vanuit de astrologie beschouwd als de ziel, als het vrouwelijke, zorgende, huiselijke, de behoefte aan veiligheid. Naast het feit dat dit voor mijn zoon de eerste keer is dat hij een halve maan op miniatuurschaal ziet, is het ook zijn eerste (onbewuste) kennismaking met ons menselijk vermogen om allerlei ideeën en verlangens te projecteren op wat buiten ons in het heelal ronddraait. De maan speelt daarin, door haar directe zichtbaarheid, al lang een voorname rol. Vanaf het begin van de menselijke geschiedenis heeft de maan altijd gefungeerd als ‘culturele spiegel’ voor onze overtuigingen, inzichten en manieren van kijken¹. De maan is een God geweest, een tijdwaarnemer, een kalender en, meer recent (in de 20e eeuw), een object voor geopolitieke strijd, menselijke exploratie en technologische vooruitgang.

“Wij kiezen ervoor om naar de maan te gaan! Wij kiezen ervoor om in dit decennium naar de maan te gaan (...) niet omdat dat eenvoudig is, maar omdat het moeilijk is”, luiden de eerste woorden uit de beroemde speech van president John F. Kennedy in 1962. Daarmee karakteriseerde hij de reis of race (tussen de VS en de Sovjet-Unie) naar de maan als een uiting van een veel groter project, namelijk die van de moderniteit: de bevrijding van de mens uit zijn ‘toestand van onmondigheid’² en de verbetering van zijn materiële conditie (vooruitgang). Critici van het eerste uur waren minder te spreken over Kennedy’s grote woorden; ze zagen het eerder als typisch staaltje Amerikaans imperialisme die een visie van oneindige expansie en groei promoten.

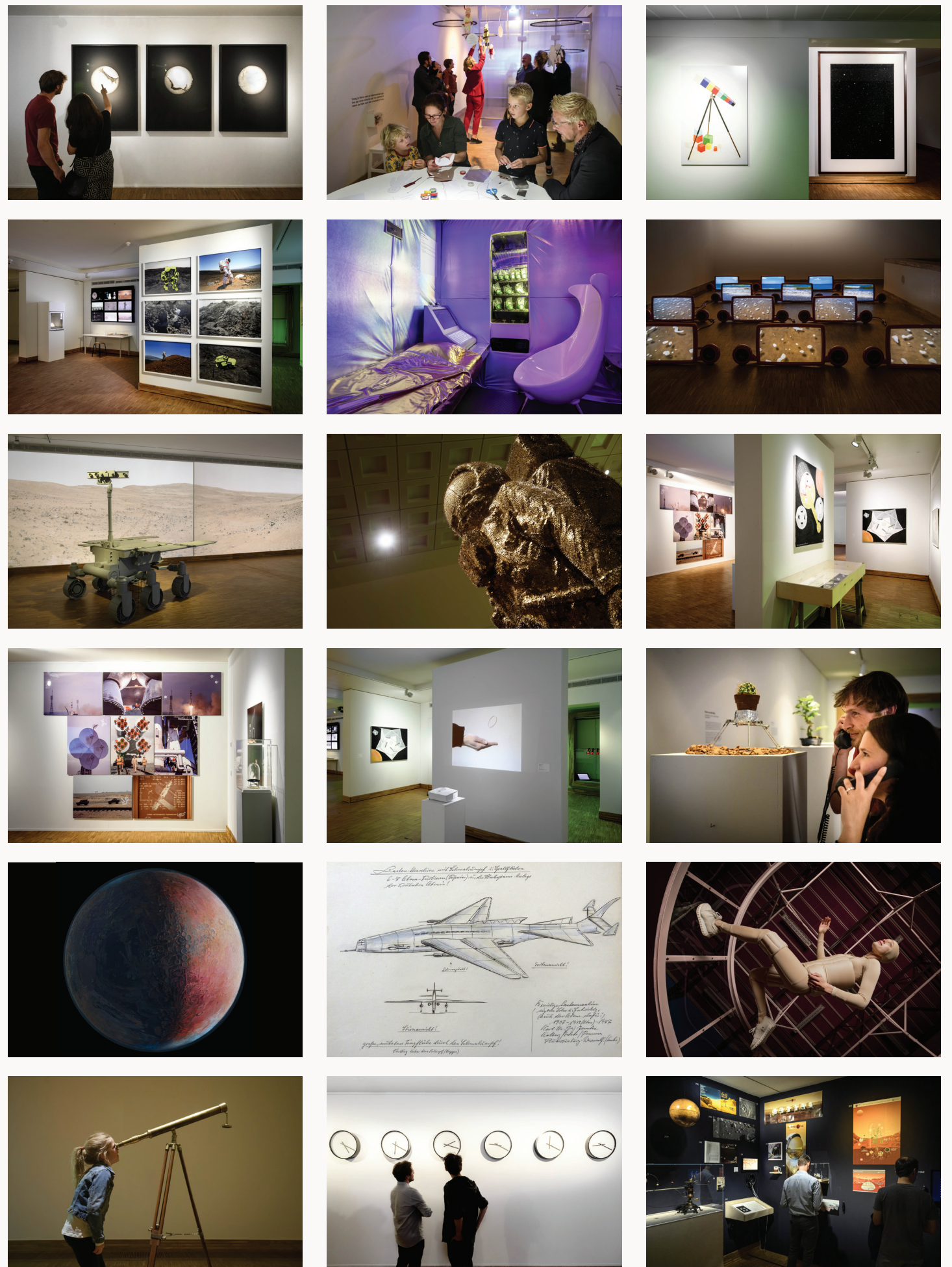
In de 21e eeuw vervult de maan echter niet meer zo’n dominante (spiegel)rol in onze culturele verbeelding. Ondanks het feit dat de Chinezen recent voor het eerst een voertuig op de ‘darkside of the moon’ hebben weten te zetten, is haar symbolische plek inmiddels overgenomen door een planeet die met het blote oog

amper te zien is (enkel een oranje-rood vlekje bij heldere nacht) en qua structuur meer op de aarde lijkt. Ik heb het natuurlijk over Mars. Mede dankzij de steeds beter wordende hoge resolutiebeelden van het aardoppervlak van Mars en de groeiende wetenschappelijke kennis daarover, is de rode planeet het nieuwe begeerde object geworden. “Mars is een soort van mythische arena geworden waarop we onze aardse hoop en angsten hebben geprojecteerd”, schreef de beroemde TV-astronoom Carl Sagan al begin jaren tachtig.

Een van die diepe menselijke angsten is misschien wel het idee dat we helemaal alleen zijn in dit universum. “Ergens diep in mijn eigen psyche, en misschien ook wel bij anderen, is er een verlangen naar een andere wereld”, schrijft de Amerikaanse emeritus professor Engels Robert Crossley in zijn boek ‘Imagining Mars’ (2011). Om daaraan toe te voegen: “Voor mij is de diepste betekenis van Mars de representatie van een soort verlangen naar iets buiten onszelf, iets buiten onze eigen wereld”.

En het klopt inderdaad: al vanaf het einde van de 19e eeuw heeft Mars altijd gefungeerd als een baken van hoop. Vroege telescopische observaties leken te wijzen op kanalen, zeeën en wellicht wel andere levensvormen, maar die bleken bij nader inzien allemaal optische illusies. Toen in 1965 de Mariner 4-sonde veel betere telescoopbeelden naar de aarde zond, was het resultaat dan ook ontluisterend: Mars bleek een dorre woestijn zonder rivieren, oceanen en zichtbare planten. Iets later werd ook duidelijk dat Mars over een intense ultraviolette straling beschikt die de planeet uiterst ongeschikt maakt voor leven zoals wij dat op aarde kennen³.

Maar inmiddels zijn er toch, in de decennia daarna, meerdere stappen richting deze ‘mythische arena’ gezet. Met de komst van de commerciële ruimtevaart, en de nieuwe ‘space race’ tussen Amerikaanse multimiljonairs Elon Musk en Jeff Bezos, is Mars niet meer alleen een studie- en fantasie-object maar ook een serieuze nieuwe bestemming geworden om naar toe te reizen. Dit keer niet onder het mom van kosmische exploratie en morele vooruitgangspolitiek, maar met als doel ruimtekolonisatie. Wat al veel eerder in sciencefiction films werd verbeeld, de ‘terravorming’ van een andere planeet (lees: het bewoonbaar maken voor mensen), probeert men nu in werkelijkheid te bereiken.

v.l.n.r.: 1. Michiel Pijpe, *The Modeling*, 2016 | 2. KAdEStudio | 3. Zaaloverzicht (links) Roland Sips, *Monument*, 2001 en (rechts) Thomas Ruff, *13h 00m | -40 degrees*, 1989, c/o Pictoright Amsterdam 2019 | 4. Zaaloverzicht (links) Layla van Ellen en (rechts) Angelo Vermeulen | 5. De Spullenmannen, En Toen, 2019 | 6. Henk Stallinga, *Heimwee*, 2019 | 7. Model Exomars rover: Marco Broeders CO2RO | 8. Jan Fabre, *Cuide Spirituelle Reiziger*, 1979, Copyright: Angelos bvba | 9. Zaaloverzicht (links) Lena Lapschina en (rechts) Tobias Tebbe | 10. Zaaloverzicht (links) Lena Lapschina en (rechts) Franziska Steingen | 11. Zaaloverzicht (links) Tobias Tebbe en (rechts) Edith Dekyndt | 12. Zaaloverzicht Heimweekabinet, Kunsthall KAdE 2019 | 13. Olphaert den Otter, *Tondo Marte*, 2019 | 14. Karl Hans Janke, *Schmalrumpf-Lasten-Maschine*, 1950 - 1970 | 15. Lucy McRae, *Institute of Isolation (Microgravity Trainer)*, 2016. Foto: Julian Love | 16. *One Way Ticket to Mars* | 17. Katie Paterson, *Timepieces (Solar System)*, 2014 | 18. Marsruimte en tijdlijn Govert Schilling. Foto's: Mike Blink tenzij anders vermeld.

Musk kondigde eerder deze eeuw al aan dat de mensheid een ‘multi-planetaire soort’ zal moeten worden en Jeff Bezos, op dit moment de rijkste man op aarde, ziet ook een toekomst voor zich waarin ‘miljoenen mensen zullen leven en werken in de ruimte’.

Waar komt deze nieuwe droom vandaan? Welke motivatie schuilt hierachter? En: wordt deze wel door iedereen gedeeld? Laten we beginnen bij het meest voor de hand liggende: het feit dat de huidige droom om naar Mars te reizen en daar een nieuwe beschaving te beginnen er vooral eentje is van puissant rijke Amerikaanse mannen. Dit is geen klein detail. Want waar de ‘space age’ van de jaren 50 en 60 een ideologisch en geopolitiek project was, worden de huidige generatie ‘frontiers’ met name gemotiveerd door commercieel gewin. Naast ruimtetoerisme (de eerste vluchten zijn al gepland) en kolonisatie, is ‘space-mining’ een hot topic onder Amerikaanse tech-giganten; het delven van grondstoffen (waardevolle metalen zoals goud, platina en rodium) uit asteroïden en aarde-achtige planeten zou wel eens de nieuwe biljoenen-industrie kunnen worden. Dit geldt overigens niet alleen voor Mars, ook de maan is onderdeel van deze nieuwe goudkoorts. Private bedrijven als Deep Space Industries en Moon Express hebben nu hun zinnen gezet op de maan, als eerste halte naar Mars.

Dit alles past natuurlijk naadloos in een kapitalistische wereld die gestoeid is op en afhankelijk is van de zoektocht naar nieuwe grond- en grondstoffen. Ditzelfde systeem, geregeerd door de dynamiek van oneindige expansie en groei, is ironisch genoeg ook dé reden waarom Mars door sommigen tegenwoordig gezien wordt als ‘Plan B’ of ‘backup planet’. Want nu we te midden van een ecologische crisis van ongekende proporties zitten wordt de rode planeet door deze techbiljonairs gezien als een mogelijke uitvalbasis voor de mensheid, de ultieme escape. Een megalomaan en stoutmoedig idee, als je het mij vraagt. Niet alleen omdat een biosfeer nabouwen op een zeer mensonvriendelijke planeet als Mars nog steeds velen mensen moeilijker is dan onze eigen planeet als woonplaats leefbaar te houden (voor onszelf en komende generaties)⁴, maar ook omdat het de menselijke geest afleidt van dat laatstgenoemde doel.

Hoe kijkt de gewone burger hier eigenlijk naar? Ziet die zichzelf ook als potentiële bewoner van een nieuwe beschaving op Mars? Waarschijnlijk niet. In een groot-schalig Amerikaans onderzoek naar de publieke perceptie van ruimte-exploratie werd vorig jaar het Amerikaanse publiek gevraagd hoe zij aankijken tegen de rol en toekomst van NASA⁵. Aan de respondenten werd gevraagd om negen van de huidige NASA-missies in orde van belangrijkheid te plaatsen (naar Mars was daar ook onderdeel van). Het resultaat was veelzeggend: astronauten naar Mars sturen belandde op de een na laatste plek (alleen de Maan eindigde nog lager) en helemaal met stip bovenaan stond ‘het monitoren van het aardse klimaatstelsel en objecten

die eventueel de aarde kunnen raken’. Met andere woorden: de meeste mensen zitten nu eenmaal niet te wachten op een planeet B, maar op bescherming en herstel van de eigen planeet.

Zijn we alleen in het universum? Het blijft een boeiende vraag. Mars, als blank canvas waar de mens zijn hoop en angst op projecteert, zal ons wellicht ooit nog verder helpen met die vraag. Het is immers niet uitgesloten dat we alsnog enige vorm van buitenaards leven op de rode planeet zullen vinden. In de tussentijd kunnen we ons wellicht troosten met de gedachte dat we eigenlijk nooit alleen zijn geweest. Op onze eigen planeet leven immers (nog) meer dan 8,7 miljoen verschillende soorten levensvormen, van dieren, schimmels tot planten, waarvan wij een groot deel nog niet eens kennen.

De ochtend is aangebroken en mijn zoon wordt wakker. Ik doe de gordijnen open en het ochtendlicht schijnt de kamer binnen. Hij kijkt gebiologeerd naar het licht. Waar zal hij van dromen als hij ouder wordt, vraag ik mij af. Van verre sterren en planeten, van Mars? Wellicht. Maar tegenovergestelde is ook heel goed denkbaar: dat hij terugkijkt naar onze generatie en zich afvraagt waarom sommigen van ons in godsnaam zo geobsedeerd waren met een plek die zo onleefbaar en ver weg is. En niet onbelangrijk: waarom wij waren opgehouden met dromen over onze eigen planeet. Als ik eerlijk moet zijn hoop ik stiekem op dat laatste.

Tekst door Ruben Jacobs in opdracht van Kunsthall KAdE.

Ruben Jacobs is schrijver en socioloog. Als docent is hij verbonden aan de Hogeschool voor de Kunsten in Utrecht. Daarnaast schrijft hij op regelmatig basis voor het online filosofieplatform *Brainwash.nl*. Eerder verscheen van hem onder meer ‘Iedereen een kunstenaar, over authenticiteit, kunstenaarschap en de creatieve industrie (2014) en ‘Artonauten: Op expeditie in het Antropoceen’ (2018).

¹ Geraadpleegd op: <https://my-moon.org/about/>

² Deze beroemde kenschets van de Verlichting komt van de Duitse filosoof Emmanuel Kant. Het volledige citaat luidt als volgt: ‘Verlichting is bevrijding van de onmondigheid die je aan jezelf te wijten hebt.’

³ Geraadpleegd op: https://nl.wikipedia.org/wiki/Leven_op_Mars

⁴ Biosfeer-2 was een gigantisch en ambitieus project dat tussen 1991 en 1994 in Arizona (Amerika) plaatsvond. Het idee was om een gesloten en zelfvoorzienend ecologisch systeem op te zetten waarin ook mensen zonder problemen in leven zouden kunnen blijven. Dit bleek echter moeilijker dan gedacht. De kunstmatige biosfeer van Biosfeer 2 verliep niet optimaal en bleek slechts een klein aantal mensen en dieren voor maximaal enkele jaren in leven te kunnen houden.

⁵ Pew Research Center, 6 juni, 2018. Geraadpleegd op: https://www.pewinternet.org/wp-content/uploads/sites/9/2018/06/PS_2018.06.06_science-and-space_FINAL.pdf